

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3, Ekim/October 2022)

Nilay KINAY CİVELEK

Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi
nilaykinay@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6326-3586>

Kültürel Unsur Olarak Yeni Yıl Tebrikleri: Sultan I. Mahmud'a Sunulan Tebriknâmeler

*New Year's Greetings As a Cultural Element: Tebriknames
Presented to Sultan Mahmud I*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 29.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 26.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.10.2022

Atıf/Citation

Kınay Civelek, N. (2022). Kültürel Unsur Olarak Yeni Yıl Tebrikleri: Sultan I. Mahmud'a Sunulan Tebriknâmeler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(3), 240-256.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1168412>

Kınay, Civelek N. (2022). New Year's Greetings As a Cultural Element: Tebriknames Presented to Sultan Mahmud I. *Journal of Academic Language and Literature*, 6(3), 240-256.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1168412>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu makale Creative Commons [Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (CC BY-NC-SA 4.0)
Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Öz

Sosyal hayat ile iç içe bir gelenek olan klasik Türk edebiyatı ürünlerinde yaşamın her anı bulunmaktadır. Bu edebiyatta manzum ve mensur ürünler yazılırken çeşitli tür ve tarzlar kullanılmıştır. Edebî bir türde metnin içeriği göz önünde bulundurulur. Eserin ne ile alakalı olduğunun sorgulandığı ve sosyal yaşamın kanıtı olan türlerden biri tebriknâmelerdir. Edebî ürünün sunulduğu kişinin yaşadığı mutlu eden bir olayı kutlamak isteyen şair, eserini oluşturur. Konusu itibarıyla bir tür olarak değerlendirilen tebriknâmeler çeşitli vesilelerle kaleme alınmıştır. Bu tür, düğün, bayram, doğum, terfi, yeni yıl, cülus vb. gibi konularda yazılmaktadır. Yazıldığı dönemin sosyal, kültürel ve bazen askerî hayatıyla ilgili bilgi vermesi açısından önemli metinlerdir. Bu çalışmada Osmanlı padişahlarından I. Mahmud'a sunulan ve yeni yılını tebrik için yazılan manzumeler verilmiştir. Daha önce yayımlanmamış bu şiirlerin transkripsiyonlu metni, şekil ve muhteva incelemesi ile tebriknâme türü hakkında bilgiler sunulmuştur. Toplamda sekiz adet manzume incelenmiştir. Bunların gazel, tarih kıtası ve tarih kasideleri olduğu görülmüştür. Bunların hepsinin içerik, işleyiş ve şekil olarak benzerliği tespit edilmiş, tebriknâme türü ile ilgili literatüre katkıda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tebriknâme, I.Mahmud, tür, tarz, kültürel değer.

Abstract

Classical Turkish literature is a tradition intertwined with social life; works thereof highlight every moment of life in them. In this old literature, indeed, various genres and styles were used while writing poetry and prose products. One of the genres in which the work's relevance is questioned and which is the proof of social life is tebriknames (lit: letters of congratulations, greetings). The poet, who wants to celebrate a happy event experienced by the person to whom the literary product is presented, creates her work. Tebriknames, which are considered as a genre in terms of the subject they mention, are written on various occasions. They would have been written on subjects such as weddings, festivals, births, promotions, new-year, and enthronements, and are a genre in every poetry form of classical literature. They are important because they give information about social, cultural, and sometimes military life during the particular period in question. This study mentioned about namely poetries that were presented to Ottoman Sultan Mahmud I and written to celebrate new-year. Information about the transcribed text of the unpublished poems, their form and content analysis, and the genre of tebriknâme was presented. A total of eight poems were examined, all of them were poetries. It has been seen that these are ghazals, history eulogy and history odes. The similarity of all of them in terms of content, function, and form was determined. This study will contribute to the literature about the genre of tebriknâme.

Keywords: Tebriknâme, Mahmud I, genre, style, cultural values

Giriş

Bir edebî metin oluşturulurken onun toplumdan ayrı olması düşünülemez. Toplumda yaşayan bireyler birbirleriyle ilişki içerisindeyler. Bu ilişkiler çeşitli münasebetler ile olmaktadır. İnsanların sosyal bir varlık olmasının doğal bir sonucu olan bu durum edebî eserlere de yansınca metinler tür olarak zenginleşmiştir. Tür bakımından işlevselliğe sahip metinlerin başında tebriknâmeler bulunmaktadır. Bu metinler kişinin hayatında mühim bir yere sahip olan çeşitli vesilelerle yazılmaktaydı. Bu türde konuların nazım türü ve şekli fark etmeksizin her biçimde anlatıldığı görülmektedir. Örneğin; doğum, sünnet, ölüm, evlenme, bayramlar, cülûs, atama, yeni yıl tebriği gibi sebeplerle klasik Türk edebiyatında karşımıza çıkmaktadır. Şairler bu tür metinleri akrabalarına, arkadaşlarına, büyük kabul ettikleri dinî-siyasî şahsiyetlere yazmışlardır. Bu metinler edebî ve tarihî dönemlerin anlam kazanması konusunda kaynak metin olarak kullanılmaktadır. Şairlerin arzuhâllerini anlattığı, dönemin olayları ile ilgili bilgiler verdiği, sunulan kişinin tanım ve methiyesinin estetik şekilde anlatılması ile bu şiirler hem edebî hem de tarihî açıdan önemli metinlerdir.

Edebî metinler bir toplumda kültürün yansıtılması açısından değer görürler. Bu metinler kültür, kimlik gibi olguların oluşması ve şekillenmesinde rol oynamaktadırlar. Edebî metinler içinden çıktığı toplumdan, toplumsal olaylardan ve milletin kültüründen etkilenir. Edebî metinlerin hemen hepsinde şair ya da yazarının inancı, dünya görüşü, savunduğu düşünceler bulunur. Sanatçının beklentisi, istekleri, kırgınlıkları eserinde şekillenir ve bunlar kendini edebî metinlerde yansıtır. “Bir ‘ulusun günlüğü’ olan edebiyatın kimlik ve kültürün oluşumunda kurucu öge olarak varlığı dikkatleri çeker. Bir milletin yaşantısının tüm boyutları edebiyatta yer alır.” (Jusdanis, 1998, s. 68). Edebî metinler yoluyla bilgi ve kültür aktarımı yapılmaktadır. Bir miras gibi bakılması gereken bu değerler korunmalı ve aktarımı sırasında yeni kültürel değerlerin de oluştuğu fark edilmelidir. Bir disiplin içerisinde edebî metinlerin verilmesi o toplumun kültürünü tanımaya yönelik bir çabadır. Böylelikle kaleme alınmış her eserin, içinde bulunduğu toplumun yaşam felsefesini, tercihlerini, sosyal aktiveleri ile birlikte bütün bir yaşamını gösterdiği görülecektir. Ortak kabul gören değerler artık o milleti yaşatan ve sonraki nesillere taşınmasına vesile olan gelenekleri oluşturan unsurlardan biridir. Eğer kabul görmeyen bir değer olursa o toplumda devam etme, değişme ve gelişme imkânı bulamaz. Bir geleneğin oluşması için dinamikliğin kendini göstermesi gerekmektedir.

Çok çeşitli tanımları bulunan kültür kavramı sosyal hayatta önem teşkil etmektedir. “Kültür, bir milletin dinî, ahlaki, muakalevi (akli, rasyonel), bedii, lisani, iktisadi, fenni hayatlarının ahenktar bir mecmuasıdır.” (Gökalp, 1976, s. 25). Buradan da anlaşılacağı gibi kültür sosyal teşkilatlanmanın kurallarını oluşturan bütün bir hayat tarzını içermektedir. Bir milletin hayatında, fertlerin –sözlü ve yazılı geleneğe yer alan-kabulleriyle müştereklik gücüne erişen ve millî kimliği oluşturan maddî ve manevî

faaliyetlerin bütünü millî kültürü veya kültürü meydana getirir (Yıldırım, 1989, s. 16). Maddî değerler somut olan değerler olarak adlandırılmaktadır. Manevî olan soyut değerler ise insanların birbirleri ile selamlaşmaları, onların iyi hallerine sevinip kötü durumlarına üzülmeleri gibi durumlar olarak geçmektedir. Somut bir değere örnek olarak da bir sanatçının karşısındaki kişinin bulunduğu iyi hâline manzum ya da mensur yazdığı edebî metinler verilebilir. Çünkü edebî metinler malzeme olarak toplumun kültürünü barındırır ve kendisine rehber edinir. Bir milletin yaşantısı bu metinlere yansımaktadır. “Tarihin derinliklerinden süzülüp gelen, zamanın ve ihtiyaçların doğurduğu, şuurlu tarihlerle, manalı ve zengin bir sentez oluşturan, sistemli ve sistemsiz bir şekilde nesilden nesile aktarılan, bu suretle her bir insanda mensubiyet duygusu, kimlik şuru kazanılmasına yol açan, çevreyi ve şartları değiştirme gücü veren, nesillerin yaşadıkları zamana ve geleceğe bakışları sırasında geçmişe ait atıf düşüncesi geliştiren, inanışların, kabullenişlerin, yaşama şekillerinin bütününe, tamamına kültür denilmektedir.” (Tural, 1988, s. 74). Tarih içinde oluşan bir norm olarak nitelendirilen kültür, topluma sosyal sistemlerle model koyar ve kimlik kazandırır. Millî ve kültürel kimlik milletin yaşayışını belirlemektedir.

Bir Tür Olarak Tebriknâmeler

Türk edebiyatı tarihi boyunca oluşturulan metinlerin çeşitli şekillerde incelenmeye tabi tutulduğu görülür. Anlatım biçimi olarak yapılan inceleme konusu edebî tarz ismi ile anılmaktadır. Bir metnin anlatacağı konuyu nasıl anlattığının dışında oluşturulan nesir ya da şiirin içeriğinin, eserin ne ile ilgili olduğunu yani metnin sahibinde neye karşılık geldiğini belirleyen taraf ise edebî türdür. Bir metnin bütününe aynı türden bahsetmesi her zaman beklenemez. “Klasik edebiyatta temel birim olarak kabul edilen beyitlerden başlamak üzere, divanlarda her bir nazım şekli; mesnevi ve mensur eserlerde ise her bir bölüm, farklı bir tür veya tarzla ifade edilmiş olabilir.” (Akkuş, 2009, s. 98). Özellikle kaside gibi uzun beyitlere sahip manzumelerde şair methiye, fahiye, tuğraiyye, fetihnâme, gazavatnâme gibi türlerin birlikte görülmesi olasıdır. Bu durum tebriknâme metinleri için de geçerlidir. Kudûmiyye, tarih manzumeleri, tehniyenâme metinleri aynı manzum/mensur eserde görülebilir. Bunların ayırt edici özellikleri aranır. Örneğin redifin şiire muhteva yönünden katkısı düşünüldüğünde ‘yeni yılı tebrik için’ yazılan tebriknâme metinlerinde sâl-i cedîd, nev-sâl, tebrik gibi redifler olmalıdır. Çünkü edebî bir terim olarak tebriknâmeler; yeni yıl, bayram, Ramazan ve diğer hususi veya mübarek günleri tebrik, evlilik, doğum, terfi veya tahsili tamamlama vesilesiyle kutlama, bir başarıyı takdir etme, rütbe, nişan veya memuriyete atanmayı kutlama, bir eseri takdir etme gibi muhtelif sebeplere binaen kaleme alınmışlardır.” (Mehmed Fuad, 1327, s. 320-321).

“Tebriknâmelerde: Mukaddime, tahmîd, beyân-ı istihâl, izhâr-ı memnûniyet, ta’zîm ile duâ, temennî-i muhabbet nâmlarıyla altı kâideye riâyet edilmek icâb eder.

Mukaddime-i tebrîk: Esâsı, maksadı beyân etmezden akdem maksada münâsip bir fıkra yazılmalı.

Tahmîd: Tebrîk olunacak husûstan dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükr ü sipas etmeli fakat mukaddime ile tahmîd bazen terk olunabilir.

Beyân-ı istihâl: Tebrîk olunacak zâtın, mürselin ileyhin tebrîk edilecek –rütbe veyâ nişân her ne ise- şeye müstehâk ve elyak olduğu elfâz u tâ'bir-i münâsibe ile ifâde olunmalı.

İzhâr-ı memnûniyet: Tebrîk edilen husûstan dolayı meserret ve memnûniyeti lisân-ı şükrân ile beyân edilmeli.

Tazîm ile duâ: Tebrîk olunan husûsun mürselin ileyh hakkında müteyemmin ve mesûd olunmasını mütezammın ediyeye-i hayriyye tâ'bir-i münâsibe ile dermiyân olunmalı.

Temennî-i mahabbet: Mürsil ile mürselün ileyh beyninde müstekar olan mahabbet ve vedâdın bekâ ve izdiyâdı ricâsı beyân edilmeli ki buna ricâ-yı mahabbet, dahi denir bu ricâ-yı mahabbet temennî-i mahabbetin her nevi muharrerât-ı husûsiyede tahrîr olunması kâide-i külliyyeden madûddur” (Hâfız Mehmed Ziyâeddin, 1314, s. 27-28).”

Tebriknâmeler aynı zamanda culûsiye kasidelerini de andırırlar. Methiye kısmının geniş tutulduğu bu tür metinlerde şair, memdûhu ve ilgili konu arasında bir bağ kurar ve kutlamasını gerçekleştirir. Yeni yılın övgüsü yapılan kişiye uğurlu gelmesi, ona şans ve mutluluk getirmesi yönünde dualarda bulunulur. Yeni bir yılın şair muhayyilesiyle birlikte çeşitli edebî sanatlar vasıtasıyla geliştirilen yorumları bu türü güzelleştirmektedir. Konu ile ilgili İbrahim Halil Tuğluk'un “*Divan Şiiri'nde Manzum Tebrîk-nâmeler*” başlıklı makalesi kapsamlı bir çalışma olup tebrîknâme türü için önemli bir kaynaktır.

Özellikle bir metnin yazılış tarihine bakılarak o dönemdeki olaylar hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu durum tebrîknâme metinleri için geçerliğini korur. İlk örnek olarak 15. yüzyılda yazılmış olan bu türdeki şiirler 20. yüzyıla kadar devam ederek gelmiştir. “İncelenen divanlara göre tebrîknâme/tehniyetnâme adıyla anılan manzum eserlerin ilk örneklerine 15. yüzyılda rastlanmaktadır. 20. yüzyıla kadar devam eden tebrîknâme türünde şiirler kaleme alma, nicelik olarak özellikle 18. yüzyılda artmıştır.” (Tuğluk, 2010, s. 64). Bu türde yazılan metinler tarihî, dinî, millî kültür unsurlarını bünyesinde barındırır. Çoğu zaman manzumenin sunulduğu kişinin övgüsünün mübalağalı bir hâle dönüştüğü görülür. Mitoloji kahramanlarından örnekler ile askerî başarısı ve savaşma tekniklerinin teşbih yapılması toplumun bütün kesimlerinde bütünleştirici etkiye sahip, tarihî birikimin sonucu olan maddi manevi kültür unsurlarını göstermektedir. Bu durum da bize yazılı ve sözlü olarak aktarılmış bir kültürün varlığını anlatmaktadır.

Sultan I. Mahmûd'a Sunulan Tebriknâmeler

Osmanlı Devlet Arşivleri kataloğunda Sultan Mahmud'a sunulan ve tebrikname örneği teşkil eden manzumeler tarafımızca latinize edilmiş ve incelenmiştir. Gazel, tarih kıtası ve tarih kasidelerinden oluşan bu manzumelerin genel özelliği yazıldığı dönemin dil ve üslûbunu yansıtır. Günlük konuşma dilinin şiirlere girdiğinin görüldüğü bu dönemde eski şairlerin yazdıklarının yanında artık yeni Türk şiirine geçiş özellikleri de bulunur. “Bu dönemin en belirgin özelliği, eski şairleri üslûbunu taklit ve şiirin eskimiş malzemesini hiçbir yenilik göstermeden tekrar etmektir.” (Çavuşoğlu vd., 2011, s. 192). Klasik Türk edebiyatı geleneğinin getirdiği mazmunların tekrarlandığı fakat her şairin kendi içerisinde edebî anlamda iyi şairler olduğu görülmektedir. İncelenen manzumelerin hem şekil hem de muhteva olarak klasik geleneği devam ettiren şairlerin kalemiyle yazıldığı görülür. Manzumelerin yazıldığı aruz kalıplarına bakıldığında klasik metinlerde sıklıkla kullanılan kalıplar olduğu görülmektedir. Bu kalıpların rağbet görme sebebi; “âhenlik ve kıvrak olmasının yanı sıra Türkçe'nin kısa hece özelliğini karşılamasıdır” (İpekten, 2010, s. 229). İncelenen her bir manzumenin de bu özellikleri taşıdığı görülmüştür. Hem sıklıkla kullanılan aruz kalıpları alınmış hem de mazmunlar olarak gelenek içinde tekrarlananlar kullanılmıştır.

1) Gazel

Tebriknâme manzumeleri için ilk örnek Riyâzî'nin kaleme aldığı gazeldir. Şairin de belirttiği üzere bir gazel olan bu manzume, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 365-22 numara ile kayıtlıdır. Sekiz beyitten müteşekkil bu manzumede şair padişah övgüsü ile beraber yeni yıl tebriği ve dualarda bulunmuştur. Padişahın inayetlerini bekleyen ve bunu şiirinde dile getiren şair gazelin sonunda tarih de düşmüştür. Bu bakımdan bu şiir hem bir tebriknâme örneği hem de gazel olarak önemli bir kayıttır.

fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/fâ' ilün

Dil o mihr-i hüsnüñ olmaz vuşlatından nâ-ümîd
İtmede pişâni îmâ-yı şabâhu'l-hayr-ı 'îd

Ğurre-yi ebrûsı eyler 'âşıkın cismin hilâl
Ârzü-yı tal' atı ger itse de şevkin mezîd

Biñ yılın başında bir geldi diriken hânıma
Anda ey meh mâni'-i bezm oldı ağıâr-ı 'îd

Kevkeb-i luṭfunı yād itdükçe ol meh ṭal' atun
Başına gün toğdı şanur ṭālī' -i baht-ı sa' id

Bir ğazel ṭarḥ eyledük kim eylesün şāyestedir
Ey **Riyāzī** ' arıza dāştedir ki şāh-ı reşid

Ḥazret-i Sulṭān Maḥmūd Ḥān-ı zī-şān kim mülük
Olsa fermānına ser-dāde revāhumçün ' abid

Kilk-i şevk-āmizi alduğda ele tāriḥ için
Ḥāṭıra gencine-i ilhāmdan oldı bedid

Geldi bir tāriḥ-i yektā kim bu sāl-i ḥurreme
Ḥān-ı Maḥmūd'a mübārek bād bu sāl-i cedid (**sene 1145**)

2) Tarih Kıtası

Diğer bir tebriknâme örneği mahlası bulunmayan bir manzumedir. İlk beyit musarra olduğu için bu manzumeye gazel tipi kıta denilmektedir. Kıta-i kebire olarak da adlandırılan bu manzumenin mahlası bulunmamaktadır. Kıtalarda mahlasın olup olmaması nazım biçimi açısından bir önem taşımamaktadır (Kurnaz-Çeltik, 2010, 290). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 365-11 numara ile kayıtlıdır. Yedi beyitlik bu şiirde padişah övgüsü yapılarak onun yardımının her daim olması gerektiği vurgulanmıştır. Tebriknâme manzumelerinin özelliği olan rediflerin belli kelimelerle yazılıyor olması burada bulunmaktadır. Hicri yılbaşı olan Muharrem ayının tanımı yapılmış ve bu yeni yılın padişaha uğurlar getirmesi dualarında bulunulmuştur.

fā' ilātün/ fā' ilātün/ fā' ilātün/fā' ilün

Vaqt-i şādī rūz-ı ḥurremdür bugün eyyām-ı nev
Gurre-yi mäh-ı Muḥarrem'dür bugün eyyām-ı nev

Tazelensün nev-be-nev ezhār-ı gülzār-ı server
Feyz-i vaqt-i şāh-ı 'ālemdür bugün eyyām-ı nev

Ḥazret-i Sulṭān Maḥmūd Ḥāndāra kim aña
Mevhibe iclāl-i a' zamdur bugün eyyām-ı nev

Aḥter-i bahtile ol şāh-ı cihānuñ ser-be-ser
Tāc-ı şādile mükerremdür bugün eyyām-ı nev

Vird-i da' vâtile evkâtın güzârân eylemek
Bendeye hem-vâra elzemdür bugün eyyâm-ı nev

Hağ te' âlâ devletin dâ'im ide ' ömrin mezîd
Devr-i iqbâlinde hoş-demdür bugün eyyâm-ı nev

Eyle târîhin şalâhı sâbit-i levh-i zamîr
Sâl-i nevden başka ' âlemdür bugün eyyâm-ı nev (sene 1145)

3) Tarih Kasidesi (Kıta-i Kebire)

Bu manzume Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 365-1 numara ile kayıtlıdır. Yirmi beş beyitten oluşan bu kasidede klasik Türk şiirindeki olması beklenen “nesib/teşbib, girizgah, medhiye, fahriye, tegazzül, dua” bölümleri yoktur. Bu kaside medhiye, fahriye ve dua olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. “Kıta-i kebre denilen uzun kıtaların bazıları kaside nazım şekline ait nesip, maksûd, duâ gibi bölümleri taşır. Bu hâliyle de sanki matlâsı unutulmuş bir kaside izlenimi verir.” (Kurnaz-Çeltik, 2010, 292). Safâyî mahlaslı bir şair tarafından yazılmıştır. Bu tebriknâme manzumesi türün özelliğini de belirtecek şekilde belli bir amaç için yazılmıştır ve padişaha yakın olanların aldığı caizelerden şairin kendisinin de yararlanmak istediği ve geçindiği akçe miktarı belirtilmiştir. Sultan Mahmud için methiye ve dua yapıldıktan sonra padişahın yeni yılı kutlanmış ve tarih düşürülmüştür.

mefâ' ilün/mefâ' ilün/mefâ' ilün/mefâ' ilün

Cenâb-ı sâye-yi perverdigâr hân Mahmûd'uñ
Ola zât-ı hümayûmî emânet rabb-i ma' bûda

Hağâlardan emîn olsun vücûdî ol ' alî-cûduñ
Ola dâ'im tılısım ism-i bârî bend-i bâzûda

O mihr-i tal' atûñ yek zerre-yi hüsnile denk olmaz
Eger biñ kerre meh tartılsa da necm-i terâzûda

O kudretten mükemmel qahramânı dîdesin görse
Gözünden düşürürdi sürmedânuñ çeşm-i âhûda

Tekâpû itdigiçün serfûrû idüp şeh-i çine
Nazardadır o yüzden hâşılı dâ'im dü ebrûda

Meger görmüş ola müşğīn hıttā nev-zuhūrda
K̄ara sevdā nişānı var perişān-hāl gīsūda

Degül ‘anķā uçurma ‘ākıbet başın alup gitmiş
Görüp ol beyzāyı şāhāneyi tuğrā-yı dil-cūda

Gül-i şad-berg-veş humret kemān-çīn cibīn ile
Ki ol cism-i laṭīfi perr düşerdi görse pālūde

Leb-ā-leb olduğına ḥarf ile fem n’ola incinsem
Şadefde ne şadef ammā ne incüdür o incüde

Tebessüm bir olup itse tekellüm luṭf ile bu dem
Şükür şerbetleridir ki ezilür şanki mevlūde

Görölmüş kimyā-yi elḥaḳ degöldür ḥākdür gāhī
Nice tāriḥ-i nev gördük nice evrāk-ı fersūde

Nihāl-i gülsitān himmeti ger āşiyān olsa
Hazer-āvāz bülbül-i zāhir olurdu pür-sütūde

N’ola cüyān itse ser-çeşme-sār luṭfi ‘aṭşāna
Bizim de ārzūmuz nevbet ile bir içisem şuda

Ṭarīkinde gedikli de olanlar iltifātile
Gedigine ḳodu ṭaşı irüp ser-ṭāk-ı maḳşūda

Çerāğ olmak ümidiyle fitili almasam bende
Yanup yaḳılmaz idim şem‘-veş tābüyla biḥūde

On altı aḳçeden ğayrı eger var ise irādi
On altı pāre ola cism-i za’f-ı firḳat ālūde

Degil idi vazīfem eylemek māhiyyetim a‘lām
Eger timār olaydı vaḳf-ı tende zaḥm-ı nābūde

Hemişe müstedām-ı devlet ü iḳbāline ammā
Du‘ādan ğayrı aḥsen görmedim ‘ālemde her sūda

Müşâbih ola her bir şâhid-i me'mûl pâkinde
Zekân 'aynî ile sine-bedende dağr amrûde

Şafâyî hâtır ile dem-be-dem ol sâye-yi haqquñ
Ola zevki leb-i cûda kimi gül-zâr-ı hoş-bûda

Ki başdı fitne-yi ye'cûci âb-ı qahrı lâyıkdur
Sikender gibi hükmi olsa câri sedd-i memdûda

Çıqup n'eyler deminde dâ'ireden perde-birünân
Şeh-i Manşûr sîr-aheng ile irdükde Dâvud'a

Soqup peşşe gibi ser-nîze vü tîr deler anı
Döne a'dâları anı da yâ Rab qoma Nemrûd'a

Şerî-i salţanatda ber-devâm olduqça Hünkârum
Olalar sâyesinde râhat üzre 'âlem âsûde

Du'âlar eyleyüp tab'î didi sâliyye târihin
Bu nev-sâlide mes'ûd ide Hâdî hân-ı Maḥmûd'a (1148)

4) Tarih Kıtası

Hâfız mahlası bulunan bu manzume dokuz beyitten oluşmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 365-29 numara ile kayıtlıdır. Klasik bir tebriknâme özelliği görülen bu manzumede padişah övgüsü ile başlayan mısralar, onun askerî ve siyasî başarısının methi ve devletin devamlılığı duasıyla devam etmektedir. Ayrıca manzumede bir fetih kavramı görülmektedir. Sultan Mahmud'un kılıcı ile düşmanlarının kahrolduğu yazılmıştır. Bu kavram İslam aidiyetini de yansıtmaktadır. Fetih ile birlikte savaş, şehitlik, gazilik, kılıç gibi terimlerin de kullanılması bu manzumede kültürel unsur olarak dinî ve tarihî kimliğin kullanıldığını gösterir. Şair, Sultan Mahmud'un adalet ve hamaset yönlerine telmihte bulunarak İran'ın mitolojik şahsiyetleri Feridun ve Cem ile özdeşleştirmiştir. Daha sonra yeni yılın gelmesi münasebetiyle iyi dileklerde bulunularak bir tarih düşürülmüş ve manzume bitirilmiştir.

mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ülün

Sultân-ı selâtin-i cihân gâzi Maḥmûdâ
Cemşid-şadr u şadr-i feridûn şazârâ

Luṭf u kerem ü hıll-ı seḥāvetle müzeyyen
Fazl-ı hüner ‘ilm-i şecā’ atle muḥallā

Bir ḥabbe dūrūr himmet-i mi‘yārına çarḥ
Bir kaṭre dūrūr cūd-ı yeminden yed-i deryā

Ḥāk-i der-i a‘yān gözine kuḥl-ı cevāhir
Girdi yire devlet yüzine dīde-i bīnā

Ḳahrı odunuñ kıṭ‘asıdur āteş-i dūzaḥ
Luṭfı şuyunuñ ravzasıdur cennet-i me’vā

Ḥürşid-i zafer ṭālī‘ olur fetḥ ufkından
Çün şubḥ-şıfat keşf ide ṭīgi yed-i beyzā

Tiz-āb şıfat çünki deler āhın ṭīgi
Pülād siper olsa ne ğam sine-yi a‘dā

Nuşret ile mesrūr ola dā’im o şehinşāh
Kevneynde ‘aziz cyleye **Ḥāfız** anı Mevlā

Sāliyyeye elḥaḳ bu durur iḥsān-ı tāriḥ
Sa’d ide bu nev sālin anuñ Bārī te’ālā (1158)

5) Tarih Kıtası

Selāmî mahlasıyla yazılmış on beyitlik bir tebriknâme örneği olan bu manzumede de padişaha övgüler yapılmış, dualar edilmiş ve tarih düşülmüştür. Gazel tipi şekliyle yazılan bu kıta, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde 365-36 numara ile kayıtlıdır. Burada fetih, zafer, nusret gibi kavramlar kullanılmıştır. Bunlar tarihî aidiyet unsuru olarak kültürün devamlılığı niteliğindedir. Bir yeni yıl tebriği manzumesinde bu kavramların yazılması şairin toplumdaki olaylara kayıtsız kalamadığını göstermektedir.

mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/mefā‘ ilün

Bu nev-sāl-i humāyūnı ide Allāh servere dāl
Sulṭān Maḥmūd-ı zī-şāna ola dā’im humāyūn-fāl

Fütühâta ola miftâhı bi-‘avn hazret-i nâş
Berîd-i müjde-âverler biri birin ide pâ-mâl

Görüp nuşretleri şâh-ı cihân dâ’îm ola mesrûr
Ola gencine-yi tab‘-ı şafâlar ile mâl-a-mâl

Ferah-nâk eyleye Mevlâ şeh-i Cem-mesnedi her ân
Ser-mü kalmaya aşlâ kederden hiç kıl u kâl

Zaferler feth u nuşretle ki olsun dâ’îmâ hurrem
İdem rûzân-ı Şabân na‘tını her demde anuñ iclâl

İde te’yîd te‘âlâ Allâh esâs devlet ü şânın
Vücûd-ı zât-ı yektâsı ki olsun zübdetü’l-emşâl

Hevânuñ berd ü serdinden vücûdın ol şehinşâhuñ
Kıla maḥfûz selâmetle cenâb-ı vâhibü’l-a’mâl

İde devri felek tab‘-ı humâyûnunca her anda
Mürûr itsün neşâtlarla hezârân böyle mâh u sâl

Der-i devlet meâbına mülâzım ola çün nuşret
İde çârsü-yı ‘âlemden beşâret dâ’îmâ iḳbâl

Selâmî müjdeler olsun düşürdün sende bir târîḥ
İlâhî cân Maḥmûd ola bu sâl-i humâyûn-fâl (1159)

6) Tarih Kasidesi (Kıta-i Kebire)

Selâmî mahlaslı bir şaire ait olan bu manzume on beş beyitten oluşmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde 365-52 numara ile kayıtlıdır. Astroloji ilmi ile ilgili terimlerin olduğu ve gezegenlerin isimleri ile etkilediği alanların yazıldığı bu kaside kayda değer bir manzumedir. Örneğin şair, padişahın kişilik özelliklerini ilm-i nücûmda kâtip olarak adlandırılan Utarit yıldızının yazması gerektiğini söyler. İkinci felekte yer alan kâtip ve yazarların piri sayılan Utarit yıldızının özellikleri, edeb, kıyaset, fehm u firâset, ehl ü dirâyet, nutk u belâgat, nakş u kitabettir. (Onay, 2004, s. 487). Gök cisimlerinin belirli düzende sıralandıkları ve her birinin görevini nizamî bir şekilde işlediği söylenir, bu düzenin Sultan Mahmud’un hükümdarlığı sırasında olması onun başarısına bağlanır. Bu kaside hem içerik hem tarih düşürülmesi hem de bir tebriknâme manzumesi olduğu için önemlidir. Yıl içinde gezegenlerin hareketleri ile

padişahın hayatında değişikliklere sebep olabilecek olayların da yazıldığı bu kasidede şair dualarda bulunmuştur.

fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/fâ' ilün

Hâzret-i Sulţân Maĥmûd ol şeh-i baĥr u beri
İde şevķile ziyâret böyle nev-sâl her biri

Hâk-i pâyin eyleyüp bûs dâ'imâ devrân ide
Bu dehrûn her 'âm u rûzî şad hezârân eşheri

Eyleyüp ta'zîm ü iclâli tamâm ol hâzrete
Ķaddini ķavs eylesün bu mâh-ı nevveş müşteri

Eyledi keyvân-ı burc rıf' atinde tâb-dâr
Ol Süleymân ĥaşmetûn çün ĥaşşa-yı engîşteri

Kâtib-i inşâ olup yazardı vaşfin rûz u şeb
Bâb-ı luţfunda olaydı ger 'uţârid kemteri

Nice bed-hâhı yıķup ĥâkisterin berbâd idüp
Şu'le-yi enfâsımuñ tîĝ-ı şüreyyâ cevheri

Şarķ u ĝarba şevket ü şân ile memdûd eyledi
Sâye-yi iclâlini bâl ü bülend-i şehperi

Şavlecân himmeti itdi rubûde kûyveş
Nice şâh-ı bed-fi'âlûñ oldı ĝaltân efseri

Hâverândan tâ baķravân ĥükmin icrâ itmegin
Rûzgâr itdi ferâmüş 'âķıbet İskenderi

'Aşrına irse olurdu cân u dilden bî-gümân
'Âlemiñ Dârâ Ferîdün İsfendiyâr çâkeri

Ķıl du'âsın ey **Selâmî** bulmaz evşâfi ĥıtâm
İtse cem'iyet cihânda 'âlemiñ dânişveri

Râh-ı vaşfinda nihâyet bulmağ olmaz şübhesiz
Nice bir it' âb idersin esb-i tab' -ı aḥḫarı

İde iklîl-i tâcdârâne te' âlâ zâtını
Ser-be-ser şâhân-ı ' âlem olalar fermân-beri

Fikr iderken sâl-i nev târiḫini gûş eyledim
Bu du' â raḥbû'l-lisân itmiş ' aceb kilik-i teri

Pâdişâhı her sâle kı lup iṣâl-i ebed
Yümn idüp hâdî bu nev-sâl-i ḫumâyûn me'seri (1161)

7) Tarih Kıtası

Bu tebriknâme; Hulûsî mahlaslı bir şaire ait olan beş beyitlik bir manzumedir. Tarih kıtası olan bu manzume, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 365-55 numara ile kayıtlıdır. Padişahın devletine, ömrüne, işlerine dualarda bulunulmuş ve tarih düşürülerek yeni yıl tebriği yapılmıştır.

fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/fâ' ilün

Ḥabbezâ bâm-ı felekde sâl-i ferruḥ-fâl-i nevid
' Arz-ı ruḥsâr eyledi yümnile burûca murâd

Ḥazret-i Sulṫân Maḫmûd mekârim perver
Eyleye sa' d u ḫuceste ḫazret-i rabbi'l-' ibâd

Ber-ḫarâr ola serîr-i şevket ü iclâlde
' Ömr ü iḫbâlün o şâhuñ eyleye Mevlâ ziyâd

Çâr-ı faşl içre güzêr ide zamân-ı devleti
Zevḫ u râḫatla cihânda ola mesrûru'l-fuâd

Sâl-i târiḫin **Ḥulûṣî** söyle şad tebrîk ile
Şehriyâr-ı emcede Ḥaḫḫ'a bu sâl-i mes' üd bâd (Sene 1164)

8) Gazel

Siddik mahlasıyla yazılan diğer tebriknâme örneği de sekiz beyitlik bir manzumedir. Şairin de belirttiği üzere bir gazel olan bu manzume, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde

365-59 numara ile kayıtlıdır. Şair bu gazeli padişaha sunarak karşılığını beklediğini yazmıştır. Bu karşılık caize olarak nitelendirilmektedir. Şair bütün olumsuz giden işlerine rağmen yine de umudunu yitirmediğini ve padişahın cömertliğini bildiğini söylemektedir. Kerem ve adalet sahibi padişahın ömrünün uzun, bahtının güzel olması için dualarda bulunulmuş ve son beyitte belirtildiği üzere yeni gelen yılın tebriği yapılmıştır.

fā' ilātün/ fā' ilātün/ fā' ilātün/fā' ilün

Ben o mäh-ı pür-ziyâ vaşlından olmam nâ-ümîd
Pertev-i ruhsâr-ı âfâk içre olduĸda bedîd

Ayda bir gelse o meh-rû hâne-yi vîrânuma
Mâni' -i vuşlat olur elbetde a' dâ-yı 'anîd

Ârzü-yı mäh-ı ruhsâr ile her şeb ol mehûn
Eksik olmaz 'âşîkân içre olur güft u şinîd

Kevkeb-i bahtım tûlû' idüp n'ola şimdengirü
Yümn-i iqbâlile ol meh-pârenüñ olsam sa' id

Bir ĸazeli nazm eyledük kim mişl-i kâmyâb ey **Şiddîk**
Âferin itmek sezâdur ol şehin-şâh-ı ferîd

Hâzret-i Sulţân Maĸmûd kerem-kârûn enâm
Yüz süre pâ-yı ziyâ-baĸşa sene her sâl u 'ıyd

Râyet-i târîĸ-i sâl-i nev için şad şevkile
Hâme-yi 'anber-feşân aldudĸda feyyâz-ı merîd

Feyz idüp deryâ-yı luţfundan didim bu mışra'ı
Sâl-i nev irdi şehâ mes' ud ide rabbü'l-mecîd (**Sene 1166**)

Sonuç

Tebriknâme türü içerisinde anılan ve yeni yıl münasebetiyle kutlama ve dualarda bulunulan bu manzumeler Osmanlı Devlet Arşivlerinden elde edilmiştir. Muharrem ayının gelmesi ile başlayan yeni bir yılda, Sultan Mahmud'a çeşitli şairler tarafından sunulan şiirler yer almaktadır. Hem hediyeler almak hem de padişaha övgü dolu sözlerini ulaştırmak amacıyla yazılan bu manzumeler birer kültür ögesidir.

Tebriknâme metinlerinin başlığında ya da içerisinde tebrik, tehniye, mübarek gibi kelimelerin geçmesi beklenir. Her bir şiirde tebrik kelimesi geçtiği için bu manzumeler seçilmiştir. Son beyitlerde bulunan tarih düşürmelere bakıldığında; tebriknâmeler ile tarih manzumelerinin birbirleriyle ilişki içinde olduğu görülür. Bir çeşmenin yapımının tarihi için yazılan bir şiir de tebriknâmedir. İncelenen sekiz manzumeye bakıldığında muhteva ve üslup olarak hepsinde bir benzerlik olduğu görülür. Şiirlerde Sultan Mahmud'un ilmi, cesareti, adaleti, cömertliği ve birçok alandaki başarısının övgüsü yapılmıştır.

Hepsi manzum olarak yazılan sekiz manzumenin ikisi gazel, dördü tarih kıtası ve ikisi tarih kasidesidir. Kıta nazım şekli beyit birimiyle yazılır bu yüzden incelenen manzumelerin hem kısa beyitli kıtaları hem de kıta-i kebireleri beyitlerle yazılmıştır. Bu manzumelerde aruzun uzun kalıpları kullanılmıştır. Şairlerin aruz vezinlerini şiirlere uygulamada başarılı olduğu görülür. Manzumelerden ikisi *mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün* kalıbı ile, beşi *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbı ve biri de *mef'ûlü/mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ûlün* kalıbı ile yazılmıştır. Bu kalıplar manzumelerde en çok tercih edilen kalıplardır. Manzumelerin hepsinde tebriknâme metinlerine uygun redif olacak kelimeler kullanılmıştır. Manzumelerde tarihlerin bulunması, yeni yıl sevinci ve mutluluğunun yansıtılması, dönemin sosyal hayat unsurları gibi özelliklere bakıldığında yeni yıl kutlaması için yazılan tebriknâme türündeki ürünlerin, yazıldığı dönemden günümüze bir aktarım vasıtası, bir gelenek aracı olarak görülmesi gerekmektedir. Bu yönüyle de o toplumun kültürel kimliğini ortaya çıkarması, tebriknâmelerin kıymetini artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Akkuş, M. (2009). Şeyh Galib'in Anlam Dünyası: Hüsn ü Aşk'ta Edebî Türler ve Tarzlar. *Turkish Studies*, 4 (7), 97-112.
- Çavuşoğlu, M, Dilçin, C, Alparıslan, A, & İpekten, H. (2011). Türk Şiiri (Divan Şiiri). TDK Yayınları.
- Gökalp, Ziya. (1976). Türkçülüğün Esasları, (Kaplan, Mehmet, Haz.). Millî Eğitim Basımevi.
- Hâfız Mehmed Ziyâeddin. (1314). Münşeât ve Muâmelât-ı Umûmiyye Yahud Mükemmel ve Mufassal İnşâ-yı Mülkî ve Askerî. Bâbiâli Caddesi 25 numaralı matbaa.
- İpekten, H. (2010). Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz. Dergâh Yayınları.
- Jusdanis, G. (1998). Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, (Birkan, Tuncay, Çev.). Metis Yayınları.
- Kurnaz, C.-Çeltik, H. (2010). Divan Şiiri Şekil Bilgisi. H Yayınları.
- Mehmed, Fuad. (1327). Rehber-i Kitâbet-i Osmâniyye Yahud Mükemmel Münşeât. Tefeyyüz Kitabevi.
- Onay, A. T. (2004). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, MEB Yayınları.
- Tuğluk, İ. H. (2010). Divan Şiiri'nde Manzum Tebrik-nâmeler. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 42, 41-68.
- Tural, S. K. (1988). Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, D. (1989). Sözlü Kültür ve Folklor Kavramı Üzerine Düşünceler. Millî Folklor, 1 (3), 16-18.

Etik Kurul İzni *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*